69507

Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe.

Irta:

Dr. Hacker Ervin

egyetemi magántanár,
miskolczi jogakadémiai ny. r. tanár.

PÉCS, 1924.
Dunántúl könyvkiadó és nyomda r.-t.

Különlenyomat a miskolczi ág. hitv. ev. jogakadémia
1923 24. évi Almanachjából.

Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe.

Irta

Dr. Hacker Ervin

egyetemi magántanár,

miskolczi jogakadémiai ny. r. tanár.

PÉCS, 1924.

Dunántúl könyvkiadó és nyomda r.-t.

R 2

69507

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
Növedéknapló
193 8 év 1635 sz.

TARTALOM.

Oldal

Hacker Ervin: Bevezetés a büntetőjog bölcseletébe

I. FEJEZET.

1. §. Áttekintés — — — — — — — — — — — 1
2. §. Az abszolut elméletek általános jellemzése és a régibb legjelentősebb abszolut elméletek ismertetése — — — 4
3. §. Az u. n. gyógyitási elméletek — — — — — — 6
4. §. A megtorlási elméletek — — — — — — — — 9

II. FEJEZET.

5. §. A relativ elméletek általános jellemzése és néhány régebbi relativ elmélet ismertetése — — — — — — — 12
6. §. A megelőzési elméletek — — — — — — — — 15
7. §. Egyéb relativ elméletek — — — — — — — — 22

III. FEJEZET.

8. §. A legjelentősebb közvetitő (egyesitő) elméletek — — — 27
9. §. Végső konkluziók a büntetés jogalapját és célját illetőleg 33

BEVEZETÉS A BÜNTETŐJOGNAK BÖLCSELETÉBE.[1][2]

I. FEJEZET.

Áttekintés és az absolut elméletek.

1. §. Áttekintés.

1. A büntetőjogtudománynak évezredes vitakérdése, hogy milyen jogon, milyen jogalapon alkalmaztatnak a büntetések a bünözőkkel szemben és hogy mi legyen a büntetésnek célja. Ezen tulajdonképpen kettős kérdés eldöntését célozzák az u. n. büntetőjogi elméletek.

Ezen u. n. büntetőjogi elméletek ismertetése során természetesen nem lehet feladatunk az, hogy az e tárgyban kifejezésre jutott állásfoglalásokat kimeritően ismertessük. Feladatunk csak az lehet, hogy a legjelentősebb és ennek következtében a történeti fejlődés során legirányt jelölőbb elméleteket tárgyazzuk és hogy az egy csoportba sorozott hasonló elméletekhez kritikai megjegyzéseinket fűzzük. Az a körülmény, hogy gyakran csak hajszál finom eltérések vannak az egyes állásfoglalások között, is indokolja, hogy a hasonló irányu elméletek együttesen tárgyaltassanak.

---

[1]) Szerző egy most készülő nagyobb munkájának egy része.

[2]) Általános forrásművek: Abegg, Die verschiedenen Strafrechtstheorien, 1835, — Alimena, Principii di diritto penale, I. köt., 1910., — Angyal, A magyar büntetőjog tankönyve, I. kötet, 1920, — Bar, Geschichte des Deutschen Strafrechts und der Strafrechtstheorie, 1882, — Binding, Grundrisse des Deutschen Strafrechts, Allgemeiner Teil, 1902, — Bonnano, Filosofia del diritto penale, 1903, — Finger, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1904, — Finkey, A magyar büntetőjog tankönyve, 1914, — Franck, Philosophie du droit pénal, 1888, — Garroud, Traité théorique et pratique de droit pénal francais, I. köt., 1913, — Günther, Die Idee der Wiedervergeltung in der Geschichte u. Philosophie des Strafrechts, I/III, 1889/1895, — Holtzendorff, Handbuch des deutschen Strafrechts, I. köt., 1871., — Henke, Handbuch des Criminalrechts, I. köt., 1823, — von Hamel, Inleiding tot de studie

Behatóbb kritikájuk szükségessé tenné azt, hogy az egyes elméletek részleteivel is foglalkozzunk; ezt egyrészt nemcsak a magunk elé tűzött keretek, hanem másrészt az a körülmény is lehetetlenné teszi, hogy főleg a 18—19. században, elsősorban bölcsészek, majd utóbb jogbölcsészek, legujabban pedig főleg szociológusok állásfoglalása folytán gombamódjára keletkeztek ujabb és ujabb büntetőjogi elméletek.

2. A büntetőjogi elméletek összefoglaló ismertetését főleg az könnyiti meg, hogy e téren hoszu idők óta elfogadott, vita tárgyává alig tett, uralkodónak mondható csoportositást találmunk. Uralkodónak ez a csoportositás talán Zachariae-nek e tárgyban kifejezésre juttatott állásfoglalása[3]) óta mondható.

Ezen joggal uralkodónak mondható csoportositás különbséget tesz mindenekelőtt u. n. absolut és relativ büntetőjogi elméletek között. És pedig azon az alapon, amint a büntetés alkalmazásának alapját és célját az igazságosság eszméjének megvalósitásában és a bűncselekmény viszonzásában, — vagy pedig hasznossági szempontokban, mint az állami és társadalmi rend megóvására szolgáló egyedüli eszköz szükségességében keresik az egyes elméletek. Az abszolut elméletek hivei — Seneca hiressé vált axiomáját használva — azért kivánják a büntetést alkalmazni: quia peccatum est, — ezzel szemben a relativ elméletek hiveinek felfogása szerint: nemo prudens peccatur, quia peccatum est, sed ne peccetur.

Azonban létezik az abszolut és relativ elméletek csoportja mellett még egy harmadik csoportja a büntetőjogi elméleteknek, amelyeket összetett vagy egyesitő, vagy közvetitő büntetőjogi elméletek névvel megjelölni szoktak. Ezek az egyesitő vagy közvetitő elméletek a büntetés jogalapját és

van het Nederlandsche Strafrecht, 1913, — Liszt, Lehrbuch des Deutschen Strafrechts, 1919, — Janet, Historie de la philosophie morale et politique. I/II., 1868; leforditva magyar nyelvre: A politikai tudomány története az erkölcstanhoz való viszonyában cimen, I—III. kötet, 1891—92, — Luchini, De droit pénal et les théories nouvelles du crime, 1892, — Laistner, Das Recht in der Strafe, 1872, — Makarewicz, Einführung in die Philosophie des Strafrechts auf entwicklungsgeschichtlicher Grundlage, 1906, — Prins, Science pénale et droit positif, 1899, — Tissot, Introduction philosophique à l' étude de droit pénal, 1874, — Vidal, Principes fondamentaux de la pénalité dans les systemes les plus modernes, 1890, — Vámbery, Büntetőjog, 1913.

[3]) Zachariae, Anfangsgründe des philosophischen Kriminalrechts, 1805. 42. §.

célját az igazságosság és hasznosság együttes szempontjában vélik megállapitandónak.

És ezzel a csoportositással kapcsolatosan legujabban érdekes fejlődési folyamatot láttunk. Mig az abszolut elméletek hiveinek táborában főként olyanokra akadunk, akik a büntetőjog és a büntetés jogászi szempontjaira és oldalára fektetik a fősulyt, akik a büntetésben a bűncselekménynek jogi viszonzását látják, addig a relativ elméletek táborában főként szociológusokat találunk, akik a bűncselekményben jogi jelenség helyett inkább társadalmi jelenséget látnak és akik a bűncselekményben csakis a bűntettes társadalmi veszélyességének felismerésére és megállapitására alapul szolgáló szimptomát látnak. Mig a kompromisszualis felfogást képviselő közvetitő vagy egyesitő elméletek hivei ezen most érintett szempontok együttes értékelésére törekednek és az elkövetett bűncselekményt ugy a büntetés alkalmazására alapul szolgáló jogcimnek, valamint szimptomának is minősitik, amelyből következtetni lehet a bűntettes jellemére és társadalomellenes állapotára.

Utalnunk kell azonban arra is, hogy aki csak nem szegődik valamely szélsőséges, tulzó elmélethez, az a különféle csoportokba tartozó egyes theoriák között sok érintkezési pontot fog találni látszólagos ellentétes elméleteket illetőleg is.

Ez azután következésképpen arra is vezetett, hogy egyesek[4]) szót is emeltek a büntetőjogi elméleteknek ilyetén való csoportositása ellen és hogy egyes elméleteknek mely csoportban való elhelyezése körül is ellentétes vélemények alakulnak ki.[5])

---

[4]) Igy például Binding (Grundriss des Deutschen, Strafrechts, 1902, 166. s köv. old.)

[5]) Igy például Welckernek alább ismertetendő elméletét egyesek (igy Van Hamel, Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht, 1913, 46. old.) az abszolut elméletek közé sorozzák, mások ezzel ellentétben Welcker felfogását inkább a relativ elméletnek minősitik (igy teszi ezt Heinze, a Holtzendorff által szerkesztett Handbuch des deutschen Strafrechts I. kötetében, 1871, 274. s köv. old.). És hasonlót láthatunk Abegg elméleti állásfoglalását illetőleg is; mig az irodalom ezt általában közvetitő büntetőjogi elméletnek minősiti, addig Binding (Grundriss 181. s köv. old.) Abegg elméletét kirekeszti az egyesitő elméletek sorából.

Ezek ellenére azonban a Platon és Aristoteles óta belathatatlan hosszu sorban keletkezett büntetőjogi elméletek felett még ma is a jelzett néhány alapelv segitségével tudunk legjobban áttekintést nyerni.

3. A büntetések alkalmazásának ezen elméletek segitségével való megalapozása azért bir nagy jelentőséggel, mert éppen csak az ő segitségükkel lehet megmagyarázni a büntetőjogi téren tapasztalható, az általános kulturtörekvésekkel egyébként ellentétben álló törekvéseket.

A büntetéseknek igazolására azért van szükség, mert egyébként a kulturtörekvések oda irányulnak, hogy az élet nyomoruságait és fájdalmait lehetőleg enyhitsék, ezzel ellentétben büntetőjogi téren meg az államnak elvi törekvése éppen az, hogy a büntetések alkalmazása által fájdalmat okozzon.

Ezt az igazságosság elve mellett ősidőktől fogva egy másik elvre, a szükségesség és hasznosság gyakorlatiasabb elvére is alapitani szokták. Tagadhatatlan, hogy a társadalmi rend alig képzelhető el büntetések alkalmazása nélkül. A büntetés szükséges és nélkülözhetetlen rossz. De ami a büntettesre rossz, az a társadalomra nézve hasznos. Az alkalmazható büntetés tudata sokakat tart vissza bűncselekmények elkövetésétől.

A büntetőjogi elméleteknek gyakorlati jelentősége azután ott is keresendő, hogy a büntetés mérvének megállapitásánál irányadó segitségül szolgálhatnak. Mig e tekintetben az elrettentési elméletek egykönnyen kegyetlenkedésekre és tulszigoru büntetések alkalmazására vezethetnek, addig a relativ, valamint a közvetitő vagy egyesitő elméletek vezéreszméinek alapulvétele inkább enyhébb büntetések alkalmazására fog vezetni.

2. §. *Az abszolut elméletek általános jellemzése és a régibb legjelentősebb abszolut elméletek ismertetése.*

1. Az összes abszolut elméletek közös felfogása szerint a bűncselekmény nemcsak előfeltétele, hanem egyben jogalapja is a büntetésnek, amely okozatos következménye a bűncselekménynek. A büntetés jogalapját kizárólag az igazságosság gondolatára vezetik vissza, szerintük a büntetés célja öncél: elégtétel a megsértett igazságért.

Kétségtelen, hogy mióta csak az emberiség erkölcsi eszméket felismert, a büntetést mindig és mindenütt igazságosnak tartották. Hiszen az abszolut elméletek ezen közös és helyes gondolatát még a közvetitő elméletek hivei is egyaránt elismerik, eltérés közöttük és az abszolut elméletek között csak annyiban van, hogy mig az abszolut elméletek az igazságot tekintik a büntetés egyedüli és kizárólagos alapjának, addig a közvetitő elméletek az igazságosság eszméjét csak a büntetés egyik alapjának fogadják el és mellette még más jogalapot: a hasznosság gondolatát is szerephez juttatják.

Tagadhatatlan az is, hogy az abszolut elméletek logikusabbak, mint a relativ elméletek; közös fogyatékosságuk azonban az, hogy amig az állam szervei hivatottak megvalósitani az abszolut igazság eszméjét, amely előttük megismerhetetlen, addig a büntető joghatalom gyakorlását bölcsészeti érvekkel megvédeni alig lehet.

2. A régebbi keletü abszolut elméletek között mindenekelőtt Platonnak (Kr. e. 429—348.) felfogása érdemel figyelmet; bár az nem mondható teljesen következetesnek, amennyiben a mai felfogás szerinti abszolut elméletek nézőszögéből tekintve némi ellentmondásokat is tartalmaz.

Ugyanis bár Platon első sorban arra a konkluzióra jut (Georgias 472—473.), hogy a büntetés az igazságosság eszméje megvalósitásának a folyománya, amely által a büntettes meggyógyittatik, ezzel szemben A törvényekről szóló művében (IX. 854, 862, 863, XI. 934.) olyan felfogás jut kifejezésre, hogy amennyiben a büntettesek megjavithatók, ugy a büntetésnek ez is célja legyen, ha azonban javithatatlanok, ugy a társadalomból kiküszöbölendők, hogy ez által a többi embereket hasonló cselekmények elkövetésétől visszatartsuk.

Hasonlóan Aristoteles (Kr. e. 384—320.) is a büntetés alkalmazását mindenekelőtt az osztó igazság gondolatára vezeti vissza (Eth. Nicom. I. 1., III. 7., V. 5, 13., X. 9, 10.) és e közben az államnak a büntető joghatalom gyakorlására irányuló jogát szerződésre is alapitja, amelyet a büntettes magára nézve kötelezőnek ismert el. E mellett azonban Aristoteles másodsorban az állam rendjével szemben engedetlenek leküzdése szempontjából is szükségesnek tartja a büntetéseket; ezeket kell a büntetés alkalmazása által féken tartani.

Az ókori görög bölcsészetben a mi szempontunkból a legalapvetőbb eszméket mindamellett mégis csak Platon és Aristotelesnél találjuk.

3. Igaz, hogy már jóval tisztultabb formában, de csak hosszu évszázadok multán látjuk visszatérni az abszolut elméletek vezéreszméjéit Leibnitz (Gottfried Wilhelm; — élt: 1646—1716.) bölcsészetében.

Joggal mondható, hogy Leibnitznél (Nouveaux essais de Theodicée, 1710, I. 2., 73., 74.) az abszolut elméletek gondolata az uralkodó; ugyan érinti a javitás gondolatát is, azonban a fősulyt a büntetés által megvalósitható viszonzásra fekteti.

És hasonló mondható Cocceji Samu (1679—1755.) elméleti állásfoglalásáról is (Introductio ad Henrici de Cocceji Grotium illustratum, 1751, diss. XII.), amely szerint a büncselekmény az anyagi sérelem mellett ideális kárt okozott; szerinte ennek a kiegyenlitése a legfontosabb célja a büntetésnek.

4. Egyébként az abszolut elméletek maguk közt is két táborba oszolnak aszerint, amint a büntetésnek célját abban látják, hogy általa a történt jogtalanság jóvátétessék, gyógyittassék, kiengeszteltessék és az okozott fájdalom ellensulyoztassék. Ezek az elméleti felfogások a büncselekmény által ejtett sérelmet helyrehozhatónak, gyógyithatónak tartván, innen ered a megjelölésükre használni szokott kitétel is, az u. n. gyógyitási elméletek elnevezés.

A másik felfogás hivei ezzel szemben az elkövetett jogellenesség és az okozott sérelem megtorlására fektetik a fősulyt. Ő szerintük a büncselekmény helyrehozhatatlan, ezért a büntetés által főként a megtorlás gondolatát akarják szolgálni.

3. §. Az u. n. gyógyitási elméletek.

1. A gyógyitási elméletek — amint jeleztük — a büntetés célját a jogtalanság jóvátételében, meggyógyitásában, a megsértett jog és jogviszony helyreállitásában keresik. Közös vonásuk az is, hogy a büncselekmény által megzavart jogi rendet helyreállithatónak tartják.

A számos u. n. gyógyitási elméletek azonban egymásközt is eltéréseket mutatnak.

A legnevesebb áramlatok képviselői egyrészt Kohler József és az ő kapcsán Berolzheimer Fritz (a fájdalom által való bünhődés theoriája), — másrészt Welcker (ideális kártalanitási elmélet), — és végül Kitz (a büncselekmény eredményének megsemmisitésére irányuló elmélet).

2. Kohler felfogása (Das Wesen der Strafe, 1888, — Leitfaden des Deutschen Strafrechts, 1912, — Lehrbuch der Rechtsphilosophie, 1917.) szerint a büntetést a bünhődés igazolja, amely a fájdalom tisztitó erejével megtisztitja a bünöst. Lényegileg a büntetést jogosulttá az igazság alapelve teszi, amely megkivánja, hogy az egyénnek a kulturrend elleni lázadásai nemcsak visszautasittassanak, hanem hogy azok meg is semmisittessenek. E mellett a büntetés mintegy ellenméreg, amely a jogtalan tett által az emberiségbe jutott mérget felemészti és a büntett által előidézett állapotnak megváltása. Kohler szerint az erkölcstelenség ellen irányuló reakciónak kettősnek kell lennie. Egyrészt a büncselekmény elleni reakciónak magának az erkölcstelenség ellen kell irányulnia, amit büntetés alkalmazása által érhetünk csak el, másrészt meg a reakciónak az okozott kár ellensulyozására kell irányulnia.

Felette közel áll ehhez a büntetőjogi theoriához Berolzheimer elmélete (Die Endgeltung im Strafrecht, 1903, 110. s köv., különösen 136. és 157. old.; valamint Strafrechtsphilosophie und Strafrechtsreform, 1907.). Berolzheimer elmélete a klasszikus büntetőjogi iskola alapján áll és a bünösség gondolatából indul ki. A büntetésben a rossz cselekedet méltányos viszonzását látja, amely az embert tisztára csak azért éri, mert a büncselekményt elkövette.

3. Egy másik gyógyitási elmélet felépitését Welcker Károly Tivadarnak (1790—1869.) köszönhetjük.

Ideális kártalanitási elmélet elnevezés alatt ismeretes theoriája (Lásd: Die letzten Gründe von Recht, Staat und Strafe, 1813, 249. s köv. old.) abból indul ki, hogy a büntetés előfeltétele jogellenes tény és bünösség. A bünösség és a büntetés egymással olyan összefüggésben vannak, mint ok és okozat. Bár a büntetés alkalmazásának célja az igazság alapelvének megvalósitása, mégis az államnak a büntetés által észszerü cél megvalósitására kell törekednie. Bár a büntetés-

nek célja az is, hogy az államot megmentse a reája nézve kártékony tagtól, tulajdonképpeni elsőrendü célja az, hogy a törvénytiszteletet és a jogrendet helyreállitsa és a sértettnek elégtételt nyujtson. A jogsértések esetében — ha a többi rendelkezésre álló eszközök nem elegendők — a büntetés által kell a büntettessel szemben kényszert alkalmazni kötelessége teljesitésének biztositása, valamint a sértettnek ideális kártalanitása és a neki okozott intellektualis kár kiegyenlitése végett.

Lényeges fogyatékossága ennek az elméletnek az, hogy szem elöl téveszti a büntetés és kártérités közötti különbséget.

4. Kitz szerint (Das Prinzip der Strafe in seinem Ursprung aus der Sittlichkeit, 1874.) a jog az erkölcsiségen alapul, tehát az erkölcstelenség folyományát képező büntetést, a büntető joghatalom gyakorlását is abból kell levonni.

A büncselekményekként jelentkező tényeket meg nem történtekké tenni nem tudjuk, azonban leronthatjuk jelentőségüket azáltal, hogy ellentétes jelentőségü tényeket teremtünk. A büncselekmények elkövetéséből kifolyólag a büntettest nem is egy tény, mint sokkal inkább bünös akarat terheli, amelynek ellentétje a megfelelő szenvedés vállalása, ami által az erkölcsi eszmének teszünk eleget.

Jogi térre Kitz ezeket az elveket olyképpen ülteti át, hogy szerinte a jog az erkölcsiség eszméjéből ered, mert a jog az erkölcsi szempontból jelentős cselekmény megvalósitására való szabadság. Jogtalanság akkor forog fenn, ha megakadályoznak bennünket jogi kötelességeink teljesitésében, vagy olyannak teljesitésére kényszeritenek, ami jogi kötelességünkkel ellentétben áll. Az állam feladata az erkölcsi eszmének megvalósitására segédkezet nyujtani, amely feladatán és kötelességén alapszik az állami büntetőjogi hatalom, mert hiszen az állam az erkölcsi szabadság elleni támadásokat csak olyképpen tudja ellensulyozni, ha ezeket a támadásokat megsemmisiti; erre legalkalmasabbnak a szabadságvesztésbüntetést tartja.

Kitz most ismertetett elméletével szemben joggal emelik azt a kifogást, hogy felette mesterkélt és hogy gondolatmenete felette erőltetett.

4. §. A megtorlási elméletek.

1. A megtorlási elméletek közös vonása, hogy a büntetésnek történetileg kifejlődött fogalmából következtetnek céljára, amelyet a büncselekmény megtorlásában látnak. Szerintük az emberi természetben mélyen gyökerezik az a hit, hogy valamint a jó és nemes jutalomra talál, ugy hasonlóan a rossz is rosszal sujtatik.

A megtorlási elméletek azután egymás közt is ismét különböznek egymástól a szerint, hogy hol keresik a jogellenes támadás objektumát és a szerint, hogy hol vélik megtalálni azt a szubjektumot, akinek elégtétel adandó.

Az egyik felfogás a büncselekmény által az isteni parancsokat látják megsértve és ugy véli, hogy az istenségnek, illetve képviselőiknek adandó elégtétel. A másik felfogás a büncselekmény által az erkölcsi rendet látják megsértve és az erkölcsi rend helyreállításának szükségét hangsulyozza. Mig a harmadik felfogás a jogi rendet látja megsértve és ezt kivánja helyre állitani. Ennek megfelelően azután a megtorlási theoriák között megkülönböztetendők az isteni megtorlási elméletek (Stahl, Bekker), az erkölcsi megtorlási elméletek (Herbart, Henke), és a jogi megtorlás elméletei (Kant talió elmélete, Sauer; Hegel dialektikus elmélete).

2. Az u. n. isteni megtorlás elméletének felépitése Stahl (Frigyes Gyula; — 1802—1866.) nevéhez füződik.

Stahl (Die Philosophie des Rechts, 3. kiadás, 1856, II. köt. 1. rész: 160. s köv. old., 2. rész: 681. s köv. old.) elmélete lényegileg Hegel alább még ismertetendő elméletének theologiai alapon való megkonstruálását célozza. Stahl kiindulási pontja az, hogy a büntető joghatalom alapja az isteni igazságosság; hogy a büntetés logikai hatása a büncselekménynek és pedig a felsőbbségnek isteni eredetü felhatalmazása alapjan gyakorolva. Ennek a felsőbbségnek hivatása az isteni rendet a földön megvalósitani, ezt pedig büntetőjoghatalom gyakorlása nélkül nem lehetne elérni. Szerinte tehát a büntetésnek alapja és célja az isteni igazságban és a megtorlásban keresendő. Lényegileg tehát a büncselekményekben az isteni rend ellen vétőknek cselekményeit látja; ennek az isteni rendnek megvalósitását és megtorlását célozza a büntetőjog. Bár a büncselekményeket meg nem történtekké tenni nem

lehet, mégis megtorlást igényelnek, amelyet az állam mint az istenségnek megbizottja gyakorol.

Stahl felfogása sokban a relativ elméletek felé hajlik, talán főképpen azért, mert az isteni felhatalmazásra alapitott elméletébe nem akarta a feltétlen és korlátlan bosszu gondolatát belevegyiteni és mert felfogása szerint a büntetés nemcsak a büntetteshez fordul, hanem a többi állampolgárhoz is preventiv célzattal.

Lényegileg Stahl felfogását követi Bekker (Die Theorie des Strafrechts, 1859, 27. s köv. old.), — és legujabban ezen elmélet gondolatmenetét ujitja fel Cathrein (Die Grundbegriffe des Strafrechts, 1905, 120—134. old.).

3. Az erkölcsi rendet látják a büncselekmény által megsértve, és az erkölcs, valamint az erkölcsi egyensuly helyreállitásának szükségét hangsulyozzák Herbart János Frigyes (1776—1841.) és Henke Eduard (1783—1869.).

Szerintük a büntetés ellenképe a jó tett megjutalmazásának; bár a lelkiismeretünk is emlékeztet arra, hogy mi a jó és helyes, ez nem elegendő; e mellett még erkölcsi rosszalásnak is helyt kell fognia és a közerkölcsök törhetetlenségének hatásosabb dokumentálására is szükség van. A büntetésre főképpen azért van szükség, mert helyreállitja a megzavart erkölcsi egyensulyt.

E mellett Herbart (Allgemeine praktische Philosophie, 1808, 138. s köv. old.) sokban Kant csapásán jár, tőle főleg azonban abban különbözik, hogy Kant elméletét ethikai alapokra fekteti. Bár mennyire is azonban hangsulyozza a büncselekmény és büntetés sulyossága közötti arányosság szükségességét, maga is kénytelen elismerni, hogy ennek az arányosságnak valóra váltása felette nagy nehézségekbe ütközik.

Henke elmélete (Über den Streit der Strafrechtstheorien, 1811.) meg főleg oda tendál, hogy a büntetőjog alapelve az igazságosság gondolata, amely a büncselekménnyel szemben ellenhatásképpen a büntetést követeli meg. Ez a szempont teszi elkerülhetetlenné, hogy amennyire valaki bünözött, hasonlóan bünözzön is. Henke tisztában van azonban azzal, hogy a büntettes belső bünösségének megállapitása akadályokba ütközik, ezért ennek quasi korrektivumaképpen megkivánja, hogy a büntetés mértékére a büntettes erkölcsi megjavulásának szem-

pontja is befolyással legyen, mert az a büntetés, amely egyben erkölcsi megjavulást is eredményezett, egyben feltétlenül igazságos is.

4. A jogi megtorlási elméleteknek közös vonása, hogy a büncselekményben jogi jelenséget, jogtalanságot látnak és hogy a büntetés által ennek a jogi jelenségnek megtorlását célozzák.

Kant Emmanuelnek (1724—1804.) tálio-elmélet néven ismeretes theoriája (Methaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre, 1797, 195—206. old.) szerint a büntetés az igazságosság követelménye, Kant kitétele szerint „kategorikus imperativus", a gyakorlati ész követelménye; a büntetés mértéke pedig az egyenlőség elvére támaszkodó megtorlás; a büntetés nem eszköz, a büntettes ember sem az, már csak azért sem, mert ez ellentétben volna az ember erkölcsi méltóságával.

Kant ezt az eredményét olyképpen vezeti le, hogy egy megdönthetetlen normnak létéből indul ki, amely az ember gyakorlati magatartásának szabályozását célozza. Büntetőjogi téren ez a norm az elkövetett büncselekmények viszonzásának alapelve. Minden büncselekménynek feltétlenül viszonzásban kell részesülnie, mert enélkül eltünne az igazság, amely nélkül az emberi életnek nem volna többé értéke. Ezt a tételt Kant a végletekig megvalósitandónak tartja, mert szerinte, ha például a társadalom feloszlatását egyhanguan is kimondaná, akkor is a feloszlása előtt az igazság megvalósitása végett a börtönökben levő gyilkosokat előbb kivégezni kellene. Kant szerint éppen ezen az igazságosság szempontjából való feltétlen szükségessége folytán a büntetés igazolására sem szorul; a büntetés mértékét pedig az egyenlő megtorlásban kell keresni; csak ez az alapelv, a jus talionis folyhat be a megtorlásba, a büntetés neme és mértéke megállapitására; ez a jus talionis elve legyen szerinte alapvető principiuma a büntetőjognak.

Kant elmélete nem annyira jogi jelentőségénél, mint inkább Kantnak a bölcsészet terén való egyébkénti jelentőségénél fogva bir fontossággal.

Erre a felfogásra hajlik legujabban Sauer Vilmos (Grundlagen des Strafrechts, 1921, különösen 86. s köv. old.) is, aki a büntetésben a közösségnek erre hivatott organuma által

valamely sulyos jogtalanság: a büncselekmény elkövetőjével szemben ennek elkerülhetetlen és elengedhetetlen megtorlása és kiengesztelése végett alkalmazott rosszat lát; főleg a büntetésnek „Rechtsstrafe" jellegét igyekszik kidomboritani.

5. Bár már az eddig ismertetett abszolut elméletek akármelyikével szemben méltán emelhető az a kifogás, hogy távol állanak teljesen a gyakorlati élet szempontjaitól és hogy nem veszik figyelembe annak következményeit, hogy teljesen a spekuláció mesgyéjén haladnak, — ez a kifogás joggal még sokkal nagyobb mérvben emelhető Hegel Frigyesnek (1770—1831.) dialektikus elméletével szemben.

Hegel elmélete (Grundlinien der Philosophie des Rechts, 3. kiad., 1854, 82. s köv. §-ok) szerint a büncselekmény jogszerütlenség vagyis negációja a jognak; ezzel szemben a büntetés leküzdi a büncselekményt, tehát negációja a jog negációjának. Bár a jogellenesség már önmagában is a joggal szemben semmis, mégis a büntetésnek feladata, hogy ezt a büntettessel szemben különösen kifejezésre is juttassa és hogy helyreállitsa a jog uralmát, ezért is igazságos a büntetés.

A jog abszolut fogalom, az észszerü akaratot külsőleg testesiti meg; az ezzel szemben jelentkező jogtalanság és jogtalan cselekmény ugyan magában véve is már semmis, ezt azonban a büntetésnek megsemmisitő processzusa még jobban kifejezésre hozza, ami által azután a büntetés a jog megerősitésére szolgál.

Kant szerint a jogtalan cselekményekkel szemben jelentkező reakciónak különböző volta különbözteti meg a jogtalanságnak fajait. És a büncselekményeknek mint jogtalanságnak legjelentősebb vonása az, hogy a büntettes ezzel a cselekményével fellázad a joggal szemben.

Végeredményben Kant a büntetésben a jogellenességnek logikai folyományát látja.

II. FEJEZET.

A relativ elméletek.

5. §. A relativ elméletek általános jellemzése és néhány régebbi relativ elmélet ismertetése.

1. A relativ elméletek értelmében a büncselekmény nem képezi jogalapját a büntetésnek, hanem csak annak előfeltéte-

lét; szerintük a büntetés alkalmazását annak célja, hasznosságának szempontja igazolja, t. i., hogy bűncselekmények a jövőben el ne következtessenek. Ezen keretekben a relativ elméletek a büntetés céljául más-más szempontokat vesznek fel; ezek felette különbözők, amiért is felette nagy a relativ elméletek száma.

Megegyeznek a relativ elméletek abban is, hogy a megtorlás nem lehet célja a büntetésnek és pedig azért nem, mert a multat megváltoztatni nem lehet; csak a bűnösre és társadalomra háruló előny és haszon lehet észszerü célja a büntetéseknek. E tekintetben látjuk a legnagyobb ellentétet az abszolut és relativ elméletek között; bár az abszolut elméletek követői között kivételesen akadnak olyanok is, akik hajlanak a büntetés szükségességének és hasznosságának büntetési célul való kitüzésére, mégis ezek kivétel nélkül a büntetés hasznosságában csak másodrangu célt látnak.

A relativ elméletek hivei akkor, amidőn abból indulnak ki, hogy a bűncselekmény csak előfeltétele és nem oka a büntetés alkalmazásának, a bűncselekményben szimptomát látnak a tekintetben, hogy fenforog valamely ok, amely büntetés alkalmazását indokolttá teszi. És alkalmazzák a büntetést nem „quia peccatum est", hanem „postquam peccatum est, ne peccetur."

A büntetés alkalmazását az államra és a társadalomra és az egyesre való hasznossága által látják igazoltnak. És aszerint, hogy milyen eszköz által vélik eme célt elérhetőnek, ismét különböznek egymástól; aszerint, amint a bűncselekmények elkövetését az általános vagy különös megelőzés, vagy az önvédelemre való jogosultság megadása vagy különféle egyéb eszközök által tartják megakadályozhatónak.

A relativ elméletek a 18. és 19. században való óriási fellendülésüket és ujabb és ujabb változatokban való kidolgozásukat főként annak a körülménynek köszönhetik, hogy a büntetési nemek kiválasztásánál és a büntetés mérvének megállapitásánál sokkal inkább tudták a gyakorlati szempontokat szolgálni, mint az abszolut elméletek.

2. A régebbi keletü relativ elméletek tekintetében a római jogászok közül főként Seneca (Kr. u. 3—65.) ama axiomájára (De clementia I. 21., De ira I. 5., 14—16., II. 31.) kell utal-

nunk (Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur; revocari praterita non possunt, futura prohibentur), amely axioma egyes kitételeinek segitségével szokták az irodalomban az abszolut és relativ elméleteket legtalálóbban elválasztani és egymással szembeállitani.

A középkor egyházi irói közül Aquinói Tamás (1226—1274.) elmélete (Summa theologia II. 1—2. qu.) érdemel említést. Szerinte az állam elsősorban nem viszonzás céljából büntet, hanem szükségességből és a közrend biztositása végett, mindenekelőtt hogy megelőzze a bűncselekmények elkövetését és hogy a büntetteseket megjavitsa. Elméletének kialakitására befolyással volt talán az egyháznak ama törekvése is, hogy humánusabb vezéreszméket vigyen bele a büntető-igazságszolgáltatásba. Aquinói Tamás szerint: Poenae praesentis vitae magis sunt medicinales quam restributivae; restributio enim reservatur divino judico.

Jelentős azután a jogbölcsészet önállósága egyik kivivójának: Grotius Hugónak (1583—1645.) elmélete a büntetés jogalapját és célját illetőleg. Grotius (De jure belli et pacis. II. 20—21.) felfogását a nemzetközi viszonylatban megsértett államnak büntetésre való jogával kapcsolatban fejti ki; bár eléggé kidomboritja a megtorlás és viszonzás gondolatát, mégis a büntetési célok sorában tulsulyt ad a célszerüség alapelvének azért, hogy ezáltal a büntetések mérvét mérsékelje. Szerinte a büntetés főképpeni célja: utilitas ejus, qui peccavit, vagyis a büntettesnek megjavitása, e mellett azután még a sértettnek megvédése ugy a büntettes, mint mások bűncselekményeivel szemben, valamint a társadalomnak megóvása általában bűncselekmények elkövetése ellen. Grotius elméletének főfogyatékossága abban keresendő, hogy szerinte a büntetésnek mindenképpen rosszal kell párosulnia; tanai azonban korának általános felfogását messze meghaladják; igy mindenekelőtt ama tétele is, hogy a büntetés mértéke igazságosságának és objektivitásának biztositása végett is szükséges, hogy a büntető joghatalom gyakorlása az államra ruháztassék.

3. Grotiust követőleg Hobbes Tamás (1588—1679.) büntetőjogi elmélete (Elementa philos. de cive, 1643, cap. 3. §. 11., c. 6. §. 5., c. 13. §. 16., Leviathan, 1651., c. 27. és 28.) érdemel még nagyobb figyelmet. Hobbes az előzőknél jóval pesszimisz-

tikusabban nézi a jogi és állami rend fentartásának esélyeit. Ennek következtében a büntetés főcélját főképpen a mentül eredményesebb elrettentésben látja. Az államnak a büntető joghatalom gyakorlására irányuló jogát annyira természetesnek tartja, hogy annak bővebb megalapozását vagy megindokolását szükségtelennek tartja és hajlandó az államhatalom megerősítése végett az egyén szabadságát teljességében feláldozni.

S bár lényegileg hasonló csapáson járnak, de mégis figyelmet érdemelnek Hobbes kortársai közül még Spinoza Baruch (1632—1677; Tractatus theologico-politicus, 1670, c. 16.) és Pufendorf Samuel (De jure naturae et gentium, 1672, lib. 8. c. 3. §. 17.) relativ elméletei is.

Ezeknél már sokkal tudatosabban domboritja ki a relativ elméleteknek — Seneca kitételével szólva — „ne peccetur" szempontját Locke John (1632—1704; On gouvernment, 1690, II. §. 87.). Szerinte a büntetőjogot tisztára az önfentartás szempontja indokolja; a büntetés célját tehát kiváltképpen a társadalom biztosításában, a büntettesek megjavitásában, szükség esetén pedig eleminálásukban keresi, végső esetben az utóbbi cél elérése végett a halálbüntetést is elfogadja.

Azok közül, akik ez időkben nevesebb relativ elméletek kidolgozásával még kitüntek, felemlitendők főképpen Thomasius Keresztély (1655—1728; Inst. jurispr. divinae, 1688, Fundamenta juris naturae et gentium, 1705.), aki a büntetés főcélját főképpen a büntettes megjavitásában keresi, valamint még Wolff Keresztély (1679—1754; Institutiones juris naturae et gentium, 1754, §. 93, 157, 410, 758, 809.), aki szerint a büntetés célja kiváltképpen a jognak védelme, továbbá az egyeseknek és közületnek megvédése a bűncselekményekkel okozható károkkal szemben.

Bár az ezen irók által felépitett elméletek joggal sorozhatók a relativ elméletek közé, náluk még nem találjuk a relativ elméletek sajátosságait olyan tudatosan kidomboritva, mint a későbbi iróknál.

6. §. A megelőzési elméletek.

1. Talán joggal mondható: hogy a relativ elméleteknek legpregnánsabb kifejezői az u. n. megelőzési theoriák, amelyeknek értelmében a büntetéseknek jogalapja és célja az, hogy a

jövöben való bünözésnek elejét vegye, hogy az emberek „ne peccetur."

Lényegük, hogy a büntetés tartalmilag a jövőbeli kriminalitást megakadályozó eszköz.

A megelőzési elméletek hosszu sorában azonban további különbségtételre van szükség. Aszerint amint a büntetésnek az összességre, vagy pedig csak a büntettesre gyakorolt hatása által látják annak alkalmazását igazoltnak. Eszerint megkülönböztethetünk olyan megelőzési elméleteket, amelyek szerint a büntetés célja az, hogy az állampolgárok összességére gyakoroljon olyan hatást, hogy azok a jövőben bűncselekmények elkövetésétől tartózkodjanak; ezek az emberek összessége kriminalitásának általában való megelőzésének célja által látják a büntetések alkalmazását igazoltnak; innen nevük: általános megelőzési elméletek.

Ezzel szemben ismét más elméletek az egyesekre, főként a már büntettesekké vált polgárok további bünözésének megelőzésére fektetik a fősulyt, azok visszaesésének, ujabbi bünözésének megakadályozására, az egyesek kriminalitásának különös megelőzésére fektetik a fősulyt. Ezen különös megelőzés szempontja által látják a büntető joghatalom gyakorlását igazoltnak; innen megjelölésük: különös megelőzési elméletek.

Azonban eltérnek az általános megelőzési elméletek egymás között is. Más-más eszköz által kisérlik meg a kriminalitásnak általánosságban való megelőzését. Egyesek az összességnek a bűncselekmények elkövetésétől való elrettentése által igyekeznek ezen az államra háruló feladatokat megvalósitani (Filangieri, Gmelin). Mások ismét bizonyos lélektani kényszer gyakorlása által óhajtják e célt elérni (Feuerbach). Végül ismét mások az elrettentésnél enyhébb eszközök által remélik a kriminalitás leküzdésének nehéz feladatát megoldani; mint ilyen volna emlitendő az u. n. intési elmélet (Bauer).

2. Az elrettentési elméletek értelmében minél szigorubb büntetésekkel és azoknak nyilvánosan való végrehajtásával kell az összességre olyan irányban hatni, hogy mindenkinek elmenjen a kedve bűncselekmények elkövetésétől. Az ilyen büntetések alkalmazása és alkalmazásuknak kilátásba helyezése által akarnak másokat a bünözéstől visszatartani. Ezt a felfogást találóan jellemzi Burnet angol birónak hiressé vált ama

kitétele, hogy: Man, thou art not to be hanged for stealing a horse, but that horses may not be stolen.

Az elrettentési elméletek sorában főleg kettőre kell utalnunk.

Filangieri Gaetano (1752—1788.) elmélete (lásd La sienza della legislazione, legelőször megjelent: Nápoly, 1780—1785, III. köt. 3. part. 25 s köv. cap.) szerint a büntetés végcélja a bűntettest és másokat is a rossz példa utánzásától, a bűncselekmények elkövetésétől visszatartani az által, hogy a büntetések végrehajtása által kedélyükben és lelkükben visszatartó motivumok létrehozására törekedünk; ezért Filangieri szerint a legjobb az a büntetés, amely a lehető legkisebb fájdalomokozással a legnagyobb hatást tudja előidézni. Emellett még a sértettnek adandó elégtétel szempontját is érinti Filangieri.

Filangieri-vel majdnem egyidejüleg konstruál meg egy másik elrettentési elméletet Gmelin Gottlieb (1749—1818.); szerinte (Grundsätze über Verbrechen und Strafen, 1785, különösen 35. s köv. old.) az államnak egyik legfontosabb feladata az, hogy a bűncselekményeknek számát csökkentse; ezért egyéb eszközök alkalmazása mellett az emberekben a bűncselekmények elkövetésétől visszatartó motivumokat létrehoznia kell. Azokkal szemben pedig, akik bűncselekményeket máris elkövettek, lélektani rosszat kell éreztetni, hogy ezáltal a többieket elrettentsük bűncselekmények elkövetésétől és hogy a bosszuérzés, a kapzsiság stb. megnyilatkozása előtt az ellenmotivumok latba esve visszatartólag hassanak.

Az elrettentési elméletek kritikai szempontból nézve, addig amig az elrettentés eszközei nem eshetnek kifogás alá, sok helyes gondolatot tartalmaznak. Azonban ha ezen eszközök megválogatása kifogás alá eshetik, ugy mint az ember erkölcsi természetével ellentétben állván, nem helyeselhetők. E tekintetben utalunk csak egy 18. századbeli felfogásra, Carpzov egy kitételére (Practica nova, 1695, questie 90. no 18.), amely szerint az elrettentés szempontjából: prudentissime introductum est, ut cadavera facta executione rotae affigantur, que praetereuntes admoniti a robborio etc. abstineant.

3. Az általános megelőzési elméletek sorában jelentős Feuerbach Anselm (1775—1843.) elmélete, nemcsak Feuerbachnak a büntetőjogtudomány terén elfoglalt tudományos pozíciójánál fogva is.

Feuerbachnak lélektani kényszer-elmélete (Antihobbes, 1798, 210. s köv. old., Revision der Grundbegriffe des peinlichen Rechts, 1799, Lehrbuch des gemeinen in Deutschland gültigen peinlichen Rechts, 1801, 8. s köv. §.) is abból indul ki, hogy az állam feladata a jogsértések megakadályozása és ebből kiindulva lényegileg az elrettentési elméleteknek módositott kiadását adja.

Feuerbach elméletének legnagyobb jelentőségét elméletének szisztematikus felépitésében és az utolsó részletig is következetes keresztülvitelében kell keresnünk. A jogsértések — Feuerbach szerint — az államcél ellen vannak, tehát kivánatos és szükséges, hogy jogsértések lehetőleg ne forduljanak elő. Következésképpen az államnak nemcsak joga, de kötelessége is, hogy a jogsértések elkövetését lehetetlenné tegye. E célból kényszerintézkedésekre is szükség van. De még ez sem elegendő. Sok jogsértés helyrehozhatatlan. Az ellenük ható fizikai kényszer mellett tehát még a jogsértések elkerülése végett is intézkedésekre van szükség, amelyek az állampolgárokra visszatartó hatást gyakorolnak. A jogsértések eredete ugyanis az ember érzékiségében keresendő, amely az embereket a legkülönfélébb jogsértések elkövetésére sarkalja. Ha már most tudja mindenki azt, hogy a büncselekmények elkövetésének következménye nagyobb baj lesz, mint az a gyönyör, amelyben a büntettesnek a büncselekmény elkövetéséből kifolyólag része lesz, — ugy tartózkodni fog büncselekmények elkövetésétől. S hogy a büncselekményekkel járó nagyobb rossz a köztudatba átmenjen, a büncselekmények elkövetőivel szemben büntetések alkalmazását kell kilátásba helyezni. A büntetésekkel való fenyegetés és végrehajtásuk lélektani kényszert gyakorolnak elrettentés céljával. És ez a fenyegetés egyben jogszerü is, mert általa egyrészt senkinek jogai sem szenvednek csorbát, másrészt meg az államnak méltán meg van az a joga, hogy polgáraitól megkivánja a jogsértések elkövetésétől való tartózkodást. A büntetésnek célja tehát a jogsértések elkövetésétől való elrettentés, jogalapja pedig a sértett jogainak védelme és a büntetésnek a jogrend fentartása végett való szükségessége. Sokszor éppen csak ilyen kényszerrendszabályok segitségével lehet célt érni.

Az elrettentési elméletektől Feuerbach theoriája főleg

abban különbözik, hogy a drasztikus elrettentés gondolata az ő elméletében csak kisebb szerephez jut.

Feuerbach érdeme az is, hogy a gyakorlati élet szempontjait és a törvényhozások szükségességeit figyelembe venni törekedik; s Feuerbach szerint figyelemmel kell lenni arra is, hogy a büntetőtörvények intézkedései nemcsak a büntettesekhez, hanem a nagy közönségnek is szólnak; éppen erre való tekintettel fog helyt a büntetőtörvények kihirdetése, ami által a büncselekmények elkövetésének következményei köztudomásuak lesznek.

4. Enyhébb jellegü eszközökkel kivánja megvalósitani az általános megelőzés célját Bauer Antal (1772—1843.) intési elmélete.

Bauer (Die Warnungstheorie, 1830.) elmélete sokban hasonlit Feuerbach theoriájához. Attól annyiban különbözik, hogy az „intést" az ember erkölcsi természetéhez kivánja intézni és ilymódon óhajtja azok erkölcsiségét felrázni és nemesebb erkölcsi érzéseit felkelteni. Szerinte a törvényhozóknak a büntető törvények által éppen az emberek erkölcsi természetére épitve kell az állampolgárokat büncselekmények elkövetésétől megóvni. És az, hogy az egyes jogjavak megsértéséhez más-más sulyu büntetést füz, mutatja, hogy az állam milyen értéket tulajdonit az egyes jogjavaknak.

A büntetést Bauer nélkülözhetetlennek tartja, mert a többi hasoncélu eszközök nem kielégitők a bünözés elleni küzdelemben. Mig azonban a többi általános megelőzési elméletek inkább az érzéki embert veszik számitásba és fenyegetik meg büntetésekkel, addig a Bauer intési elmélete szerinti büntetés az ember erkölcsi természetéhez akar intőleg szólni.

Bauer elmélete a többi általános megelőzési elméletekkel együtt közös hibában szenved. Abban tudniillik, hogy egyikük sem tisztázza a büntetésjog alapját, hanem hogy inkább csak a jövendőre várt büntettek megelőzésével foglalkoznak. Szerintük a büntetésjog alapja tulajdonképpen a büntetőtörvények kihirdetésében keresendő; ez azonban merőben önkényes alap és okoskodás.

5. Reámutattunk az általános és különös megelőzési elméletek közötti fogalmi ellentétekre, nevezetesen arra, hogy

a különös megelőzési elméletek főként a már büntettesekké vált emberek további bünözésének megelőzésére fektetik a fősulyt.

Ezen különös megelőzési elméletek között is ujabb eltérésekre akadunk. Egyrészt kiemelendő Grollmann Károlynak visszatartási elmélete, másrészt pedig az u. n. javitási elméleteknek hosszabb sora.

Grollmannak (1775—1829.) visszatartási elmélete (Grundsätze der Criminalrechtswissenschaft, 1798, 1. s köv. old.. — Über die Begründung des Strafrechts, 1799.) szerint az állam különféle viszonylatainak jogi jellege kivánja meg azt, hogy a jog uralma ellen szegülő akarat és megtartás ellenhatásra találjon. Ez az ellenhatás kényszerben jelentkezik; részben olyanban, amely eleve kiküszöbölni akarja ama veszélyt, amely a jogi uralommal szemben keletkező ellenszegülésből keletkezik (preventiv kényszer), részben azonban ez a veszély ténylegessé is válik, amely valóságos védelmet (önvédelem) tesz szükségessé.

Minthogy azonban az embernél a bünös motivumok ellen ható ellenmotivumok hatásosságára nem lehet mindenkinél számitani, ezért indokolt ama kényszer, amely ilyen ellenmotivumok létrehozását célozza, ami főképpen a büncselekmények elkövetésétől való visszatartás, valamint a jogsértések elkövetésére irányuló lehetőségek kiküszöbölése által történik.

Grolmann ezektől reméli, hogy a társadalmat a büntettesek részéről fenyegető veszélytől megmenteni tudják. És éppen ezen eszközök szükségessége által látja a büntetőjoghatalom gyakorlását is igazoltnak.

Grolmann elméletének érdeme az is, hogy annak kiépitése során reámutat arra, hogy a büntetések alkalmazásánál figyelemmel kell lenni a büntettesek személyiségére is, tehát ő már érinti az individualizáció gondolatát is.

6. A megelőzési elméletek sorában az utolsó csoportot az u. n. javitási elméletek képezik.

Az ember erkölcsi természetéből indulnak ki, amelyet a büntettes emberben is el kell ismerni. A büntetést azért tartják jogosnak, mert általa javitható csak meg a büntettes

és a büntetést olyképen kivánják alakitani, hogy e célnak tényleg meg is feleljen. Minden büncselekményt lényegileg a szabadsággal való visszaélésnek tekintik, ami arról tesz tanuságot, hogy a büntettes belső szabadsága, erkölcsisége meg van romolva. Ha a büntettest jobb utra akarjuk téríteni és azt akarjuk elérni, hogy büncselekményeket többé ne kövessen el, ugy erkölcsileg kell őt megjavitanunk, hogy visszanyert belső szabadsága révén képes legyen a jövőben szabadságával helyesen élni. A büntetés főcélja tehát a javitás, amit főleg szabadságvesztésbüntetés által érhetünk el. Ennek alkalmazása által késztetjük a büntetteseket a belső szabadságukkal való helyes élésre.

A javitási elméletek terén a kezdeményezés érdeme főleg Krause Károly Frigyest (1781—1832; System der Rechtsphilosophie, 1828, — az 1874. évi kiadásban: 457, 532. s köv. old.) illeti meg; a büntetés főcélját a nevelésben látja. A büntettes ugyanis magatartása által arról tesz tanuságot, hogy nem bir kellő erkölcsi akaraterővel, tehát erkölcsi javitásra szorul. A büntetésnek elsőképpen arra kell irányulnia, hogy a kellő érettséggel nem biró egyén kellő erkölcsi tulajdonságokra tegyen szert. A tisztára fájdalomokozás céljából való rosszal sujtás Krause szerint nem indokolt.

Mellette nevesebb javitási elmélet kiépitése Ahrens Henrik (1808—1874.) nevéhez is fűződik. Ahrens (Naturrecht oder Rechtsphilosophie, 6. kiadás, 1870—71, II. köt. 448. s köv. old.) szerint a büntetés célja a jogrend helyreállitása a büntettes megjavitása által. S lényegileg hasonlóan érvel Röder Károly Ágost (1806—1879, Zur Rechtsbegründung der Besserungsstrafe. 1846, Die herrschenden Grundlehren über Verbrechen und Strafen, 1867, 97. s köv. old.) is.

Közös hibája eme régebbi keletü javitási elméleteknek az, hogy a büntetés alapját egyáltalában nem magyarázzák. A javitás a büntetések alapja már csak azért sem lehet, mert különben azokat, akik cselekményeiket őszintén megbánták, erkölcsileg nem is romlottak és megjavitásra nem is szorulnak, — nem is lehet megbüntetni. Nagy érdeme azonban ezeknek az elméleteknek, hogy eredményesen propagáltak a testcsonkitó és testfenyitő büntetések ellen olyan értelemben, hogy helyettük szabadságvesztésbüntetések alkalmaztassanak.

Ujabban hasonló gondolatmenetet követ Tarde Gabriel (1843—1904; Philosophie pénal, 1902, Összehasonlító tanulmányok a kriminologia köréből, 1908.), aki szerint a büntetés alapja a társadalmi akarat, célja pedig a kriminalitás csökkentése mellett a bünösök javitása, ha pedig erre nincs remény, ugy ártalmatlanná tételük (életfogytiglani szabadságmegvonás), vagy eliminálásuk (halálbüntetés). S hasonló a Nemzetközi büntetőjogi egyesület egyik megalapitója, Van Hamel (1842—1917.) elméletének gondolatmenete (Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht, 1913, 53. old.) is, amelyben a büntettesek megjavitása által óhajtja a különös megelözés céljait szolgálni, emellett azonban a társadalmi rendnek megvédését is a büntetés céljául jelöli meg.

A megelőzési elméletek céljainak egyesitésében, az együttes általános és különös megelözésben keresi a büntetések célját Thyrén János (Prinzipien einer Strafgesetzgebung, 1911, különösen 18. old.), a svéd 1916. évi tervezetnek megalkotója.

7. §. *Egyéb relativ elméletek.*

1. A relativ elméletek sorában felemlitendők még az u. n. önvédelmi elmélet (Romagnosi, Martin), a szerződési elméletek (Rousseau, Beccaria, Fichte), a hasznossági elméletek (Bentham, Ihering, Liszt, Moddermann) és Vargha Gyulának gyámolitási elmélet cimen ismeretes theóriája.

Az önvédelmi elméletek felfogása szerint a büncselekmény folytán az államot éri támadás vagy fenyegeti veszély; ez ellen kell védekezni; ennek a védekezésnek az eszköze a büntetés. A büncselekmény nemcsak a sértettet éri, hanem ellenhatás nélkül való maradása az állam érdekeit is sértené; ennek elkerülése indokolja a büntetések alkalmazását.

Az önvédelmi elméleteknek megalapozója Romagnosi Giovanni (1761—1835.). Romagnosi felfogása (Genesi del diritto penale, 1791.) szerint a büntetés alkalmazását elsősorban az önvédelem elkerülhetetlen szüksége indokolja: csak ha az emberek egyedül élnének, esne el ennek szüksége; amig azonban társas együttlétben vagyunk, addig a büntetőjogi represszió nélkülözhetetlen. Nélküle a büntettesek támadásai következtében nemcsak a veszéleztettekre, hanem az állam többi pol-

gáraira is még csak fokozottabb veszély hárulna. A büntetésnek a főcélja tehát a bűncselekmények elkövetésétől való elrettentés általi önvédelem.

Ez elméletnek jogi vonatkozásait főleg Martin Kristóf (1772—1857; Lehrbuch des Teutschen gemeinen Criminal-Rechts, 1829, 23. s-köv. old.) domboritotta ki pregnánsan; szerinte tisztára az államnak önfentartási jogából következik ama joga, hogy a bűncselekmények elkövetése ellen védekezhetik.

Az önvédelmi elméletek ellen elhangzott kifogások főleg oda irányulnak, hogy elfogadásuk esetében a büntetések alkalmazása során nem annyira a büntettes bünösségének mérvére, hanem sokkal inkább a büntetésnek a visszatartás szempontjából szükséges mérvben való alkalmazására kellene ügyelni, ami nem volna helyeselhető ethikai szempontból.

2. A szerződési elméletek az állam létrejöttét a polgárok között kötött ös-szerződésre vezetik vissza és ös-szerződésből kiindulva alapozzák meg a büntetőjoghatalom gyakorlását olyképpen, hogy többnyire az ős-szerződésben bünhődési szerződést is benfoglaltnak vitatnak, amelynek alapján büntettetnek meg azok az állampolgárok, akik bűncselekményeket követtek el. Bár szerintük a büntettes tulajdonképpen szerződésszegő, tehát az államból kirekesztendő volna, minthogy ez a bűnelkövetőknek az államok közötti kicserélésére vezetne, ehelyett helyesebb velük szemben a bűnelkövetés miatt büntetést alkalmazni. A legtudatosabban és legpregnánsabban Fichte épitette ki ezt az elméletet.

Előtte nem-büntetőjogi keretekben Rousseau J. J. (1712—1835.) vetette fel elsőnek ezt a gondolatot (Contrat social, 1762; II. 5.). Szerinte ugyan még az állam sem korlátozhatja az egyéni szabadságot, mégis minthogy gyakorlati okokból a büntetés nélkülözhetetlen, ezen felfogását a gyakorlati élet szükségességeivel olyképpen igyekszik összeegyeztetni, hogy a büntettes magatartását szerződésszegés cimén helyezi büntetőjogi szankció alá. Az elrettentés gondolatát eleve elveti. És elméletét olyképpen konstruálja meg, hogy szerinte a társadalomba belépő egyén az őt megillető önvédelmi jogról lemondott és azt átengedte az államnak és felhatalmazta azt arra, hogy a szerződő polgárt is megbüntethesse, ha az ős-szerződés elvei ellen vét.

Hasonló a kiindulási pontja Beccaria Caesarnak (1738—1794.) is az ő büntetőjogi reformmozgalmak terén olyan nagy jelentőségü „Dei delitti e delle pene" (Monaco, 1764.) cimen megjelent művében. Ő is az államnak és a jognak létét szerződésre alapitja, amelynek célja a biztonság emelése. Azonban csak az egyéni szabadság lehető legkisebb, csak okvetlenül szükséges részét hajlandó feláldozni a jog uralmának biztositása végett. Szerinte tehát a büntetés alapját egyrészt a büntettesnek fiktiv hozzájárulása, másrészt meg az elkerülhetetlen szükségszerüség alapitja meg. Saját álláspontját azonban önmaga gyengiti a halálbüntetéssel kapcsolatosan kifejezésre juttatott ama nézetével, hogy azt elveti azon az alapon, mert az élete feletti rendelkezési jogot az egyén nem ruházhatja át a társadalomra. Nyitott kérdés marad mindenképpen, hogy hol van a határ ezen a téren. Beccaria tételei főleg a büntetőjogi reformok szükségességével való kapcsolatbahozataluk, továbbá a büntetések alkalmazása korlátozásának propagálása, valamint az elrettentés gondolatának háttérbe szoritásának sürgetése által emelkedtek nagy jelentőségre.

A szerződési elmélet jogászi szempontjainak legpregnánsabb kifejtése Fichte János Gottlieb (1762—1814.) nevéhez fűződik. Az ő elmélete értelmében (Grundlage des Naturrechts, 1796, II. rész 113. s köv. old.) a büntettes kötelezte magát a büntetés elszenvedésére. Érvelését, t. i. hogy a büncselekmény szerződésszegés, azonban hogy a büntetteseknek ebből kifolyólag az államból való kirekesztése ezen intézkedés célszerütlenségénél fogva nem foghat helyt, hanem hogy e helyett másféle intézkedésekre, nevezetesen büntetésekre van szükség, — hasonlóan a többi szerződési elmélethez — mint önkényes feltevések ma már eléggé háttérbe szoritattak.

A szerződési elméletek azonban még egy gyengével birnak! Legtöbben a büntetésre való jogot az önvédelemre való jogból származtatják, ami azonban téves. Mert hiszen éppen az önvédelem joga zárja ki a büntetést; már pedig az egyén a fiktiv ös-szerződésben csak ama jogáról rendelkezhetik, amely őt tényleg meg is illeti.

3. A relativ elméleteknek ismét más csoportja abból indul ki, hogy a büntetés célja közhaszon, az emberiség boldogságának biztositása a büntettes legkisebb szenvedésének árán.

A büncselekményekben rejlő támadások csak büntetésekkel küzdhetők le, amelyeket a társadalomra való hasznosságuk igazol.

Ezen hasznossági (utilitarius) elméletet elsőnek Bentham Jeremias (1748—1832.) fejtette ki (Works on the Principles of Morals and Legislation, Penal Law, Codification Etc., Edinburg, 1843.) olyképen, hogy a jog főcéljának azt jelölte meg, hogy általa lehetőleg minél több embernek minél nagyobb boldogsága valósittassék meg. Az államnak is ezt kell céljául tekinteni és éppen e cél elérésére kell alkalmaznia büntetéseket, mert ezek által nagyobb bajt hárit el a polgárok összességéről, mint amennyi szenvedést okoz vele a büntettesnek. A büntetés alapja tehát a közhaszonban van, célja meg egyrészt az általános megelőzés, az összesség visszatartása a büntől a büntetéssel való fenvegetés és annak végrehajtása által, másrészt meg a különös megelőzés, a bűnös megjavitása és ujabb büncselekmények elkövetésétől való elrettentése. Tagadhatatlan, hogy Bentham elméletében van sok helyes és elfogadható gondolat, egyoldaluvá elmélete azonban akkor válik, amidőn a büntetés alapjául kizárólag a hasznosságot jelöli meg.

A Bentham-féle hasznossági elmélet alapján áll lényegileg, azonban azt több tekintetben módositotta és tökéletesbitette Ihering Rudolf (1818—1892.). Ő is a büntetés céljául (Der Zweck im Recht, 1879, I. köt. 483., II. köt. 225. s köv. old.) a hasznosságot jelöli meg. A büncselekmény a társadalom életfeltételeit veszélyezteti, bármennyire is az történetileg változó fogalmat képez; lényegileg mindig támadás a társadalom életfeltételei ellen. Miután pedig a társadalom biztositása az állam feladatát képezi, az állam állapitja meg, hogy mely támadások képezzenek olyan visszaéléseket, amelyekkel szemben elég a magánjogi védelem, melyekkel szemben pedig kell büntetőjogi intézkedéseknek helyt fogniok. S a büntetés megállapitásánál is a veszélyeztetett életfeltétel fontossága lesz irányadó; igy a büntetés a társadalmi javak és érdekek legmegfelelőbb értékmérője; különösen azoknál a támadásoknál, amelyek csak büntetőjogilag megvédhető javak ellen irányulnak.

Ihering elméletét fejti azután tovább Liszt Ferenc (1851—1919.), a Nemzetközi büntetőjogi egyesületnek egyik-másik megalapitója. A büntetés jogalapja (Lehrbuch des Deutschen

Strafrechts, 1919, 3. s köv. old., Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, 1905, I. köt. 125., 212. s köv. old.) a büntetésnek a jogrend és a társadalom biztonsága szempontjából való hasznossága és szükségessége és e mellett még a büntetésnek ezen cél megvalósitása szempontjából való — sajnos korlátolt — alkalmassága. S a büntetésnek van elrettentő (Generalprevenció), rosszaló, a sértettnek elégtételt nyujtó, a bűntettesre magára pedig elrettentő (specialprevenció) és javitó, valamint ártalmatlanná tevő célzata is. Gyakorlati célja elsősorban a bünözés leküzdése a büntettesekre való egyénesitő behatás által. Az egyénesitésre való tekintettel is már a büntetés alkalmazásának célja mindenkoron szem előtt tartandó és neme és mértéke mindenkoron alkalmazkodjon a bűntetteshez. Javitsa meg a megjavithatót és tegye ártalmatlanná a javithatatlant.

A hasznossági szempontokat kidomboritó elmélet hive volt Moddermann A. F. I. († 1885.) is, a németalföldi 1881-iki büntetőtörvénykönyv megalkotója. A hasznossági célgondolatot a bűntetteseknek „pszichikai ártalmatlanná tétele" által akarja megvalósitani (Straf — geen kwaad, 1864.).

Az összes hasznossági elméletek ellen méltán felvetik, hogy bizonyos ellentmondásban szenvednek. Mert hiszen az állam a büntetéseket olyan időpontban alkalmazza, amelyben még nem tud magának számot adni a felől, hogy az alkalmazandó büntetés mennyiben fog célszerünek bizonyulni.

4. Ujabban a hasznossági elméletek képviselőinek sorába állt Vargha Gyula a gyámolitási elmélet cimen ismeretes theoriájával (Die Abschaffung der Strafknechtschaft, I—II., 1896—7.).

Vargha reámutat arra, hogy a mai büntetések lényegileg még mindig fájdalomokozásban állanak, ami ellenkezik az erkölcstan törvényeivel. A bosszu idejéből visszamaradt kegyetlenkedések ellenkeznek az emberi méltósággal is. Kétségtelen, hogy a jogrend ellen vétőket büntetni kell, hogy a megsértett jogérzetnek és törvénytekintélynek és a sértettnek is elégtételt kell adni. De minderre csak nevelési rendszabályok, a büntetteseknek oltalmazó gyámolitása és nevelése által kellene törekednünk.

Vargha elmélete sok gondolatában emlékeztet Tolstojnak A feltámadásban kifejezésre juttatott ideális eszméivel.

De ez a tulzó ideálizmusa egyben fogyatékossága Vargha elméletének is, amidőn a mai, igaz, hogy fájdalmat okozó, de egyedül célravezető „Marterstrafe"-nak mondott szabadságvesztésbüntetés ellen foglal ugyan állást, azonban nem mutatja meg azt az utat, amelyen haladva fájdalomokozás nélkül is annyira-mennyire megvédeni lehetne az állami és társadalmi rendet a bünözők támadásaival szemben.

III. FEJEZET.

A közvetitő (egyesitő) elméletek.

8. §. A legjelentősebb közvetitő (egyesitő) elméletek.

1. Az idáig ismertetett abszolut és relativ elméleteket joggal érheti az az ellenvetés, hogy mind bizonyos szélsőséges álláspontot képviselnek és hogy ennek következtében mint minden szélsőséges felfogás, sok tekintetben egyoldaluak.

Az abszolut elméletek fő fogyatékossága az, hogy a reális élettől eltávolodván, nem oldják meg kielégitően a problémát és hogy a véges emberi elme által meg nem ismerhető abszolut igazság megvalósitására törekednek. Bár a klasszikus iskola hivei ezen a téren már bizonyos helyesebb felfogást követnek, midőn az emberi igazságot a társadalomban visszatükröződő erkölcsi felfogásban keresik, mégis még az emberi igazságnak felismerése is sokszor nehézségekbe ütközik, már csak azért is, mert az koronként és helyenként különböző és változó. Szemben ama abszolut elméletekkel pedig, amelyek megállapitják az államnak büntetési kötelességét, méltán felhozható, hogy a büntető joghatalom gyakorlásának kényszeritő szükség nélkül való tulzásba vitele, nagy és felesleges megterhelése az államnak.

Ezzel szemben meg a relativ elméletek közös hibája az, hogy összezavarják a büntetés alapját annak céljával és a büntetés hasznosságát és szükségességét elegendőnek vélik annak elméleti igazolására. Holott hasznosságuk, célszerüségük és szükségességük még távolról sem igazolja a büntetések alkalmazásának jogosultságát, sem pedig azt, hogy igazságosak. Az ujabbak ugyan jelentősen előbbre vitték a régebbi elméleteket, amidőn kiemelik, hogy a büntetés a társadalmi és jogi rend védelmének eszközei, mégis ezek is még egyoldaluságokba es-

nek. Mert hiszen helytelen a büntetés szükségességét vagy hasznosságát annak igazságosságával ellentétbe állitani. A szükségesség, a hasznosság és igazságosság, ha nem visszük e fogalmakat tulzásba, nem zárják ki, sőt kiegészitik egymást. Hiszen a büntetés akkor válik valóban igazságossá, ha szükséges és hasznos, valamint hasonlóan igazságtalanná válik a szükségtelen vagy tulszigoru és a haszon nélküli vagy tulenyhe büntetés is. A szükségesség cimén az állam nem merő eszményi célok megvalósitására törekedik, hanem a büntető joghatalmat azért gyakorolja, mert enélkül legfőbb hivatását: a társadalmi rend biztositását teljesiteni nem tudná és bármennyire is bajt jelent a büntetés az elitéltre, a társadalom egészére hasznos, mert ezzel az általános és különös megelőzést éri el, illetve közeliti meg az állam.

Az igazságosság, a hasznosság és a szükségesség kölcsönös alapelvei a büntetőjognak, ezek együttvéve és összefoglalva magyarázzák meg helyesen a büntetés jogát az állam kezében. Az egyik ideális, a másik reális szempontból igazolja a büntetést. Ez a tudományt és a gyakorlati életet egyaránt kielégitő felfogás hozta létre az u. n. közvetitő vagy egyesitő vagy összetett elméleteket, amelyek az abszolut és relativ elméletek egyoldalúságait kiküszöbölni és tulzásaikat kiegyenliteni és összeegyeztetni törekednek.

Az egyesitő elméletek közös jellemvonása az, hogy a büntetés alapjául ugy az igazságosságot, valamint a szükségességet és hasznosságot is felveszik, a büntetés céljára pedig abban egyeznek meg, hogy azt nem szabad egyoldaluan felfogni, helytelenitik a büntetés céljául csak egyetlen egy szempontot felvenni, hanem minden helyes cél összefoglalását propagálják és azt összhangzatosan megállapitani törekednek.

Joggal mondható, hogy a 19. század óta napjainkig az egyesitő theóriák az uralkodó elméleteket képezik; a büntetőjogi irodalom legnagyobb része vallja ezeket dogmáknak és a törvényhozások is csaknem kivétel nélkül egyesitő elméletekre támaszkodnak.

Az összetett elméletek akkor, amidőn az ellentétes és tulzó véleményeket összeegyeztetni törekednek, helyes uton haladnak. Mert helytelen dolog a büntető jogot merőben eszményi alapra alapitani. Az igazság és a társadalmi rend fen-

tartásának szükségessége felette könnyen összeegyeztethetők. A büntetés az állam kezében az emberi igazság és a társadalmi rend fentartásának szükségessége által egyaránt nyer igazolást.

Az egyesitő elméletek szerint tehát a bűncselekmény az oka, a viszonzás és az állami, valamint a társadalmi rend biztositása pedig célja a büntetésnek.

2. A közvetitő vagy egyesitő elméletek történeti fejlődésén végighaladva, a legjelentősebbek bemutatására kell szoritkoznunk. Az a körülmény, hogy kielégitik a legtöbb szempontot, magyarázza meg az egyesitő elméletek felette nagy számát. A legkülönfélébb árnyalatokban fordulnak elő, lényeges különbség azonban nem lévén közöttük, a lényegesebbek bemutatása által is áttekintést nyerhetünk felettük.

Az ellentétes álláspontokat tudatosan összefoglaló első elmélet kiépitését De Rossi Pellegrinónak (1787—1848.) köszönjük. Rossi közvetitő elmélete (Traité de droit pénal, 1829. I. köt. 125. s köv. old.) szerint a büntetés célja a rossznak hasonlóval való sujtása, főképpen azonban a társadalmi rendnek megóvása, mert az igazság elvének teljességében való megvalósitása keresztülvihetetlen. Hiszen az igazságnak feltétlen követelménye az volna, hogy a büntettes bünösségének megfelelően megbüntettessék, azonban az abszolut igazság megvalósitása az emberek közt lehetetlen, főleg az emberi gyarlóság miatt; az emberek között csak az emberi igazság megvalósitására lehet remény. Miután azonban az igazság teljes megvalósitása lehetetlen, az emberi társadalomban, amelynek célja a jogrend fentartása, más irányadó szempontok felkutatását is megkisérelnünk kell. Ez mindenekelőtt a hasznosság szempontja legyen, amelynek érvényesitése által a büntetés nem veszti el erkölcsi és jogi jelentőségét. Kétségtelen, hogy a büntetés mértéke az igazság legyen, miután azonban az igazság sem követelhet haszon nélküli büntetéseket, ezért igazságos büntetés is csak annyiban alkalmazható, amennyiben azt valamely államcél, az állam közérdeke indokolttá teszi. Rossi eme elmélete főként a francia, belga és olasz irodalomban talál számos követőre.

A német irodalomban az egyesitő elméletek kiépitését talán legelsőként Köstlin Reinholdnál (1813—1856.) találjuk. Szerinte (Neue Revision der Grundbegriffe des Criminalrechts,

1845, 1. s köv. old., System des deutschen Strafrechts, 1855, 1. s köv. §.) a jogtalanság minden formájában semmis; a jogtalanságnak leglényegesebb alakjainak a rendészeti jogtalanságot, a polgári (magánjogi) jogtalanságot és a büncselekményt mondja. A büncselekmény esetében a büntetés az elrettentés, a megbüntetés, a megfenyités és a javitás gondolatát képviseli azzal a céllal, hogy a társadalomnak biztonságát valósitsa meg.

Felette érdekes Merkel Adolf (1836—1896.) elmélete abból a szempontból, hogy igazolja, mennyire közel állanak egymáshoz a relativ és közvetitő elméletek. Merkel érdekelmélete (Kriminalistische Abhandlungen I. köt. 1867, 104. s köv. old., Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1889, 175. s köv. old.) lényegileg Ihering relativ elméletének összetett elméletté való transzformálása. A jogsértések megbüntetése ugy mint minden állami tevékenység, emberi érdekeket akar kielégiteni és ebben találja igazolását. Minden büncselekmény érdeksérelem, mert valamely köz- vagy magánérdeket sért, melyet az állam és a jog az egyeseknek vagy a társadalomnak biztositott. A büntetés a teljesitési, kártalanitási vagy helyreállitási eszközökhöz tartozik, amelyek által a jog a védelme alá vett érdekeket biztositja. Ez az eszköz azonban csak akkor lesz célravezető, ha a társadalom ethikai felfogásával, különösen igazságérzetével összhangban van. A gyakorlati alkalmazásban a büntetés megtorlás, mert a bünös cselekmények elleni visszahatás. A büntetés a belső igazságérzetet és az erkölcsi szükségességet is megvalósitja. A megtorlás is azonban nem abszolut fogalom, nem isteni igazságszolgáltatást akar kifejteni, hanem csak emberi mértéket; azt, amit az állam a tagjaiban élő igazságérzet és jogi meggyőződés szerint igazságosnak és célszerünek tart.

Jelentős az olasz klasszikus iskola vezérének, Carrara Ferencnek (1805—1888.) egyesitő elmélete (Programma del corso di diritto criminale, 1877—1883, 604. §.; megjelent magyar nyelven is Beksics Gusztáv forditásában: A büntető jogtudomány programmja cimen I—II. kötet, 1878—1879.). A polgári társadalmat a kezdetleges társulási állapotból a jogrend fenntartásának szüksége hozta létre. Ez vezetett azután a felsőbbség elismerésére, amely fel lett ruházva azzal a hatalommal is, hogy bizonyos cselekményeket tiltson és azokat, akik a tilalmat megszegik, meg is büntesse. A bünözők megbüntetésére vo-

natkozó szabályoknak első alapja és mértéke az igazság. Az isteni igazság és az erkölcsi törvény szempontjából nem azért kell büntetni, hogy a többi ember megvédessék, hanem mivel a lopás, a gyilkosság és az egyéb büncselekmény rossz, és mivel az igazság követeli, hogy aki rosszat tesz, az szintén rosszat legyen kénytelen eltűrni. Ezek a tilalmak azonban egyuttal a büntettesek ellen való védelmet is szolgálják. A büntetésnek alapja tehát az emberiség védelmében mint természeti és polgári szükségességben keresendő. Az igazság és szükségesség az a kettős alap, amelyen a büntetőjog nyugszik; eredeti oka az igazság, de annak gyakorlása az ember kezében csak a jogrend fentartásának szükségességéig terjedhet.

Haelschner Hugó (1817—1889.) szerint pedig (Das gemeine deutsche Strafrecht, I. kötet, 1881, 11. old.) a büntetés jogosultságát az embernek ama maga iránti kötelességében kell keresni, hogy mindnyájan arra vagyunk kötelezve, hogy személyünket támadások ellen megvédjük. Ezt meghaladóan nem létezik büntetésre való jog; a bosszuképpen való büntetést Haelschner elveti. De a szükség szempontja is megkivánja a büntetések alkalmazását, mert amig az államnak gyarló emberekkel van dolga, addig büntetések alkalmazásától nem tekinthet el.

Sok megvitatásra talált a német klasszikus irányzat fejedelmének, Binding Károlynak (1841—1920.) norm-theoria cimen ismeretes elmélete (Die Normen und ihre Übertretung, I—IV. kötet, 1872. s köv., Grundriss des Deutschen Strafrechts, 1902, 191. old.). Szerinte a büntetőtörvények tényálladékainak alapjait a „normok" képezik. Az államban ugyanis a normok, a jog-parancsok és jogi tilalmak nagy tömege áll fenn; sokszor le sem irva; ezekhez mindenkinek alkalmazkodnia kell. És e normokból keletkezik az államnak joga az engedelmesség megkövetelésére. Ha valaki eme kötelességének nem tesz eleget, ugy az állam a normokat az illetőre nézve kötelezőnek jelenti ki, miután azonban a bűnössel szemben ez nem elegendő, előáll az államnak joga az elégtételvételre. Az elégtételvétel, vagyis a büntetés, feltétlen következménye a normáthágásnak. A büntettes tehát lényegileg nem a büntetőtörvényeket, hanem a normokat sérti meg és a normáthágásért is bünözik. Az állam büntetési kötelezettségét azonban Binding szerint a szükségesség szempontja is megállapitja. Nagy fogyatékossága a

norm-elméletnek az, hogy a normoknak felette bizonytalan fogalmát viszi bele a büntetőjognak ezen alapkérdéseibe.

Merkelnek már ismertetett elméletéhez sokban közel áll Bar Lajos (1836—192.) theóriája (Handbuch des Deutschen Strafrechts, I. köt., 1882, 311. s köv. old., Gesetz und Schuld im Strafrecht, I. köt., 1906, 1. s köv. old.). Bar Lajos a büntettben az erkölcsi szabályoknak durva megsértését látja, amely a társadalom többségének felfogása szerinti rosszalásban, a büntetésben, kell hogy részesüljön.

A bölcsészek közül Wundt Vilmos szegődött az egyesitő elméletek hiveihez (Ethik, 1. kiadás, 1886; 4. kiadás: III. kötet, 1912, 111—124. old.). Felfogása szerint az állam kezdetben tisztára a saját érdekében, szükségből, a vérbosszu gyakorlásából eredő hátrányok megszüntetése végett ragadta magához a büntető hatalmat, később pedig az államélet fejlődésével erkölcsi feladatának tekintette a bűncselekmények elkövetőinek megbüntetését. A büntetés jogalapja tehát az erkölcsi szükségesség, amely a bűncselekmények megbüntetésére készteti az államot. Mig a büntett az egyéni akarat támadása a közösség ellen, addig a büntetés a közösség reakciója a jogsértő egyéni akarat ellen. A büntetés valódi célja nem a puszta viszonzás és reakció, hanem a fenyités, a bünhődés és nevelés. A fenyitést egy felsőbb hatalom, az állam gyakorolja a neki alárendeltekkel szemben, általa rosszat akar éreztetni a jogsértőkkel szemben; azért is, hogy a jövőben hasonló cselekedetektől tartózkodjanak. A büntetés jogalapja és célja ezenfelül még az is, hogy fenntartsa és helyreállitsa a jogi öntudatot. Hogy mindenki lássa, hogy a büntett büntetéssel jár, s hogy lecsillapitsa a bűncselekmények által okozott erkölcsi és jogi felháborodást.

A közvetitő elméletek hiveinek táborába sorozandók azután még Berner Albert Frigyes és Meyer Hugó, annak a két német büntetőjogi kézikönyvnek szerzője is, amelyek a 19. század vége felé a német jogterület határain tul is közkézen forogtak. Berner (1818—1907; Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1895, 6. old.) az államnak jogát büntetés alkalmazására ugyan a jogrend fentartása által megkivánt határra szoritani óhajtaná, azonban mégis a viszonzás gondolatának is érvényesülést biztositani kiván; e mellett még az elégtételadást is a büntetés céljának jelöli meg.

Meyer Hugó (1836—1902; Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 1895, 14. s köv. old.) pedig a büntetés céljául a rosszalást, a jog biztonságának megóvását, az általános megelőzést és az igazság követelményeit jelöli meg.

A német büntetőjogászok közül a legutóbbi évtizedekben még Schmidt Richard (Die Aufgaben der Strafrechtspflege, 1895.) épitett fel egyesitő elméletet és az igazságosság és hasznosság együttes alapjaira fektette a büntetés alkalmazásának jogosságát. Bár ő is a büntetés igazságosságát és célszerüségét külön tartja és ezeket nem tekinti ellentéteseknek, mégis a büntetés jogalapjának szemszögéből nézve csak a törvényhozási technika két különböző szempontjának, logikailag pedig a probléma két különböző oldalának tekinti az igazságosságot és a hasznosságot.

Hogy az abszolut elméletek ma már mennyire meghaladottak, s hogy az egyesitő elméleteké a jövő, azt meggyőzően bizonyitja Beling Ernő állásfoglalása (Die Vergeltungsidee und ihre Bedeutung für das Strafrecht, 1908.) is. Bár ő a megtorlás eszméjének ma egyik legelszántabb és leglelkesebb védője, mégis nyiltan kinyilatkoztatja, hogy az igazság és a társadalmi rend fentartásának szüksége nem ellentétes szempontok. S hogy az igazság nem jelent ellentétet a célszerüséggel. Elismeri, hogy a relativ elméletek annyiban győztek, hogy a büntetéseknek ma még az abszolut elméletek hivei is célt tulajdonitanak, mert hiszen a cél nélküli büntetés képtelenség és igy ennek folyományaképpen azután az abszolut elméletek alapgondolatának a relativ elméletek vezéreszméinek összhangba hozatalából kerültek ki tulajdonképpen győztesen az egyesitő vagy közvetitő elméletek.

Tény dolog az, hogy ma ugy az irodalomban, valamint a legtöbb büntetőjogi kodexben is az egyesitő elméletek az uralkodók!

9. §. Végső konkluziók a büntetés jogalapját és célját illetőleg.

Részünkről végeredményben leghelyesebbnek azt tartjuk, ha a büntetés jogalapjául és céljául az igazságosságot és a társadalmi rend fentartásának szempontját fogadjuk el, tehát a közvetitő vagy egyesitő elméletek álláspontjára helyezkedünk.

Hogy a büntetés céljai között a megtorlás gondolata nem nélkülözhető, erről az abszolut elméletek eléggé meggyőzhettek bennünket.

Másrészt azonban joggal alkalmazhatók büntetések azon az alapon is, hogy nélkülük a társadalmi rend fentartása lehetetlen, hogy ennek biztositásának elkerülhetetlen eszközeit képezik. E cél megvalósitásánál azonban természetszerüen csak a célszerüség szabta határain belül alkalmazhatók; kell, hogy a büntetés az egyéni szenvedés legkisebb fokával járjon csak, hogy az elrettentés, megjavitás és megelőzés eszméinek megvalósitása végett még a büntettes egyénnek is csak az elkerülhetetlenül szükséges fájdalmat okozzuk.

Ezen célok elérése természetszerüen függ a büntetési eszközök intenzitásától. Mentül inkább fenyegeti a büntetési eszköz a jogsértőnek életét, szabadságát és vagyonát, annál inkább fog tartózkodni attól, hogy azok sujtó hatása alá kerüljön.

A büntetéseknek visszatartó ereje azonban függ attól is, hogy a megbüntetendő egyén mennyire értékeli azt a javát, amelyet a büntetés ér. Ezért látjuk olyan gyakran, nogy az alacsonyabb társadalmi osztályok tagjainál kisebb a büntetéseknek visszatartó ereje, ők kevesebbet veszitenek a büntetések alkalmazása és végrehajtása esetében!

Tisztában kell azonban lennünk a büntetés céljainak tárgyalásánál azzal is, hogy a kriminalitás normális életjelenség, hogy a statisztikának örök érvényü törvényei szerint annak teljes leküzdése lehetetlen. Tehát az emberek gyökeres megjavitásának megkisérése nem vehető fel a büntetési célok közé! Csak a kriminalitás csökkentésére gondolhat az, aki a gyakorlati élet tömegjelenségeivel tisztában van! Ezzel szemben azonban a büntetések kilátásbahelyezése és alkalmazása által az állampolgárok érdekei a lehetőség határain belül megvédésre találhatnak!

Azonban a büntetések alkalmazásának is legyenek határai. Alkalmazásukat egyrészt az igazság gondolata, másrészt a célszerüség szempontja is korlátozza. A büntetéseknek tulgyakran való alkalmazása azok hatására csak tompitólag hat. Régi tapasztalat például az, hogy a szabadságvesztésbüntetést máris elszenvedett egyénnel szemben az ilyen

büntetési nemnek már távolról sincsen meg az a visszatartó hatása, mint az olyannál, aki a börtönök levegőjével megismerkedni még nem kényszerült.

Akikkel szemben a büntetések most jelzett céljainak megvalósitására nem lehet reményünk, azokkal szemben más büntetési cél kiválasztására kell törekednünk. Gondoljunk e helyütt például a sokszorosan visszaeső megrögzött büntettesekre, vagy pedig a korlátozott beszámitásu képességüekre. Ezekkel szemben a viszonzás és a megtorlás céljai merőben utópiákat képeznének. Ezekkel szemben más büntetési célokat kell szem előtt tartani. Azokat a büntetési célokat, amelyeket a ma biztonsági intézkedések cimen ismeretes rendszabályok megvalósitani törekednek.

A büntetéseknek viszonya a biztonsági intézkedésekhez máig teljes tisztázásra még nem talált. Kiegyenlithetetlen ellentét a kettő között nincs. Liszt találóan hasonlitja őket két egymást metsző körhöz. Vannak a kriminalitásnak olyan területei, amelyeken mindkettő alkalmazása célhoz vezethet, s ismét van olyan terület, amelyen vagy csak büntetés vagy csak biztonsági intézkedés alkalmazása által tudunk célt érni. Mert vannak a tiszta represszió céljait szolgáló büntetések, és vannak ismét tisztára csak biztonsági intézkedések jellegével biró rendszabályok, mint a közveszélyes alkoholista büntettesek biztositását célzó őrizet; vannak azonban közös célt szolgáló büntetések és biztonsági intézkedések is, mint például a beszámitási képességgel és kellő érettséggel biró fiatalkoruakkal szemben alkalmazható javitó-nevelés.

Ezen vezérgondolatok megvalósitásának megkisérlésénél azonban helytelen volna a hasznossági eszmének tulhajtása is. Ugy ahogy azt a különféle szélső szociologus elméletek képviselői követelik! Olyként érvelvén, hogy minek várjuk be annál az egyénnél, akinél a kriminalitásra való hajlamosság bizonyitást nyert, a bünözés bekövetkezését és a büncselekmény elkövetését. Nem is szólva arról, hogy eldöntetlen probléma még ezen szélsőséges irányzatokban is az, hogy mi által tekinthető a kriminalitás bekövetkezése valószinüsitve. Talán preventiv eszközök, mint például javitó-nevelés alkalmazásához aránylag még kevesebb szó férhet, bár ezeknél is felette veszélyeztetve lehetnek az egyéni szabadság szempontjai!

A klasszikus és az ujabb keletü modern irányzatok igazi ellentétje azonban még sokkal inkább mutatkozik a büntetés mértékének megállapitása során. Mert mig a klasszikus irányzat a bünösség fokát tekinti irányadónak e téren, addig a modern irányzatok a bűntettes egyéniségére, társadalmi veszélyességére fektetik a fősulyt.

Végeredményben tehát a büntetésnek jogalapja és célja az igazságosság eszméjének megvalósitása és a társadalmi és állami jogrend biztositása; és pedig a lehető legcsekélyebb egyéni szenvedés árán! Amit elérhetünk a megjavulásra képesek megjavitása, a javithatatlanoknak pedig ártalmatlannátétele, a társadalomból való elimínálása által!

MUZEUM KÖNYV TÁRA